

Máté Zsolt

⋮ Nyugalmazott építész
 ⋮ Budapest

ELFELEDETT ÖRÖKSÉG

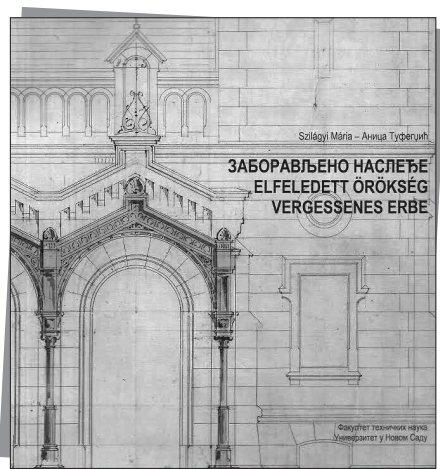
Forgotten Heritage

Zaboravljeno nasleđe

Szilágyi Mária–Anica Tufegdžić: *Zaboravljeno nasleđe/Elfeledett örökség/Vergessenes Erbe*. Graditeljsko nasleđe imanja Žombolj porodice Čekonjić/A Csekonics család zombolyai uradalmának épített öröksége/Das Bauerbe des Csekonics-Gutes in Hatzfeld. Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Újvidék, 2014

Két kiváló fiatal szerző rendkívül értékes és követendő példaként is fel-
 említhető munkája az *Elfeledett örökség* című könyv. Érdekes és vonzó
 karriertörténetet tár fel a közép-európai 18–19. századi múltból. Felidézi a
 Grassalkovichokkal, Festetichekkal, Wenckheimekkel kapcsolatos történelmi
 párhuzamokat: ők a maguk régiójában éppolyan meghatározó gazdaságfejlesztő
 tényezők voltak, mint a Csekonicsok a Délvidéken. Akinek kevésbé ismerős ez
 a gazdaság- és kultúrtörténeti jelenség, annak tanulságos új ismeretet közvetít a
 könyv. Az ország török utáni újjáépítésében jelentős szerepe volt Mária Terézia
 telepítési politikájának. A királynő az elnéptelenedett területek benépesítése
 mellett a vállalkozó szellemű, hazafias, új arisztokrácia megteremtésével jó
 száz évre meghatározta azt a gazdasági erőt, amely majd a kiegyezés után a
 feltörő nagypolgárságnak fokozatosan adta át az országalakítás szerepét.

A szerzők építészek. Anica Tufegdžić az Újvidéki Egyetem Műszaki Tudományok Karának Építészeti és Városrendezési Tanszékén végezte az alap- és mesterképzést, a Belgrádi Egyetem Építészeti Karán ez

évben védte meg doktori disszertációját, amelyben a vajdasági sörgyárak építészével foglalkozik. Kutatási területe az ipari örökség. Szilágyi Mária az Újvidéki Egyetem Műszaki Tudományok Karának Építészeti és Városrendezési Tanszékén végezte az alap- és mesterképzést, ezután a Budapesti Műszaki Egyetemen műemlékvédelmi szakmérnöki oklevelet szerzett. Az Újvidéki Egyetem Műszaki Tudományok Karának Építészeti és Városrendezési Tanszékén doktorjelölt. Disszertációjának témája a bánsági falusi terek átalakulása. Kutatási területe a Bánság falusi építészete és a falvak szerkezete.

Közös munkájuk a Bánság-Bánát 18–19. századi újraéledésében meghatározó Csekonics család egykori és mai települési-építészeti örökségét választotta témájául. Különös jelentőségű ez, mert a Délvidék ezen területének mostoha sors jutott osztályrészül. Az Oszmán Birodalom előrenyomulásakor elsőnek esett áldozatul. Előbb a délről kiszorított szláv népesség nyomult be ide, majd a hódoltság alatt elnéptelenedve, pusztásodva utolsónak szabadult fel. Területei elmocsarasodtak. A pusztásodott terület a Habsburgok birodalmi szempontok szerint kialakított telepítési politikája szerint – különböző népek, elsősorban a németek, a szerbek, a szlovákok és a románok és legutolsósorban a magyarok e területre való betelepítésével – a 18. század derekán kelt újra életre. A hányatott életű terület a visszafoglalás után osztrák katonai kormányzás alá került, majd száz évig a Magyar Királyság része volt, 1849-től 1873-ig újra osztrák tartomány lett, majd 1873-tól Trianonig ismét Magyarország része volt. 1920-tól 1924-ig a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz tartozott, 1924-től a keleti felét Romániához csatolták. E hányatott korszakon vonul végig a Csekonics családnak a régiót felvirágoztató jelenléte.

Egy kortárs francia történész – félig jópofaságnak szánva, félig komoly meggyőződéssel – úgy nyilatkozott, hogy csak a jövő biztos. Ugyanis a múlt anyyiféle, ahányan foglalkoznak vele. A mondás jól alkalmazható a Csekonicsok történetére. A magyar közvélekedésben a Csekonics a mesésen gazdag és korlátlan felelőtlenséggel pénz szórók szinonimája. A szóbeszéd Csekonics grófról azt vallotta, hogy két kézzel szórta pénzét, prédálta vagyonát az éppen aktuális passzióira. Jóllehet, ha elolvassuk Szilágyi Mária és Anica Tufegdžić könyvét, be kell látnunk, hogy a Csekonicsok múltja korántsem egyezik ezzel. Hogy mennyire nem helytálló az elterjedt közhely, arra hadd idézzem a könyvből az 1880-ban elhunyt gróf Csekonics János nekrológjának egy részletét: „Gr. Csekonics János belső titkos tanácsos elhunyt Zsombolyán 71 éves korában. A politikában, nagyúri mulatságokban nem vett részt, nevét azonban annál többször emlegették a szegények. Az 1863. évi ínség alatt száz meg száz családot látott el pénzzel, vetőmaggal, s a szegedi katasztrófa alatt is bőkezűen gyakorolta a jótékonyt.”

A család vagyonát – amelynek nagyságáról a közszájon forgó legendák végül is igazak voltak – az első világháború és a trianoni békét követő állapotok megpecsételték, majd a második világháború után minden semmivé lett. Örökségük azonban csak elfelejtődött, de máig meghatározó jelentőségű. A Csekonics-vagyonhoz tartozott és részben megmaradt 5 település, 21 major, 3 kastély, 5 templom és 11 vasútállomás, illetve megállóhely.

A Csekonics-birtokon a pusztásodott középkori falvak helyén új, telepített falvak jöttek létre – Németcsernye, Magyarcsernye és Csósztelek –, és újra virágzott az elnéptelenedett Zsombolya. Működött itt járásbíróház, adóhivatal, közjegyző, dohánybevéltő hivatal, pénzügyőri hivatal, útmesteri hivatal, ipartestület, megyei közkórház, számos egyesület, bank, szövetkezet és gyár, amelyeknek mindegyike hozzájárult a kényelmes élet biztosításához itt, az ország peremvidékén. A Csekonics család számos szegénységet enyhítő jótékonykodása mellett megemlíthető, hogy például 1910-ben Magyarcsernyén a család tulajdonában lévő nagyokocsmát zárdaiskolává alakították.

A jól megszervezett birtokigazgatást az uradalmi majorok szolgálták, amelyek kisebb központok voltak. A Csekonics-uradalmat hatvan kilométer hosszú gazdasági célokat szolgáló lóvontatású mezei vasút szelte át. A majorokon cselédlakások, iskolák épültek, és egy esetben még templom és kórház is. Az egykori uradalmi falvak és az egyetlen fennmaradt majorság megőrizték jellegzetes telepített szerkezetüket.

A részben, helyenként szórványosan vagy romokban, másutt nagyobb összefüggésben megmaradt Csekonics-örökség Szilágyi Mária és Anica Tufegdzic könyvében értelmezett egészszé áll össze. Megismerése fokozottan a figyelem középpontjába helyezi az épített örökség elfeledett dimenzióit, és az érték tudatosításával remélhetőleg hatékonyan szolgálhatja a megőrzés és fennmaradás esélyeit.

A könyv jelentőségét növeli, hogy mint örökségcentrikus összefoglaló munka, erre a tájegységre előzmény nélküli. Szilágyi Mária előző könyvében, a *Fényben és árnyékban* címűben is a vidék egyik községével foglalkozott, Magyarcsernye épített örökségével.

Különös értéke a könyvnek a háromnyelvűség. A sok vihart megért térség megbékélésének szimbóluma is lehet a horvát származású magyar főúri család örökségének szerb, magyar és német nyelvű bravúrosan szerkesztett és tördelt könyve. A sok-sok levéltári és tervtári forrást képekkel bemutató szép kiállítású könyvet jó kézbe venni.